

MARIJA RUGINIENĖ, kaunas

VIDURINI AMŽI MOTERS B KL IR MOTER EMANCIPACIJA

ŽANGA

Šiuo straipsniu nemanoma daryti išsemianio, antraštje pažymėti klausimai, išgvildinimo. Jame bus apsiribota trumpa vidurini amži europietis bkl s apžvalga, paskiau, per jus prie moter emancipacijos, teks tik sugretinti šiuodu iš pažiros mažai, rodosi, giminingu moters istorijos momentu, juodu palyginti ir, pagaliau, trumpai atsakyti klausimui, ar moter emancipacija yra iš tikrj vien moderniosios kultūros išdava, kaip paprastai manoma, ar galb t jos, kaip ir eil s kit tariam pastarj amži kultūros naujenybi, šaknys gl di giliau, negu naujieji amžiai.

Graikiškosios ir rom niškosios senov s taka moderniajai Vakar Europos kulturai tiek yra ryški, kad, rodosi, nieks rimtai ir nem gina jos ginti. Kitaip yra su viduriniais amžiais.

Viduriniai amžiai — tai istorijos laikotarpis, kuris d l savo ypatingo charakterio tiek istorik, tiek neistorik buvo ir yra labai vairiai vertinamas. Vieni j laiko tamsia dekadencijos epocha, ne tik nieko ne nešusia bendrj kultūros lobyn, bet dar sunaikinusia brangj klasiškosios senov s palikim; kitiems gi — tai lopšys, kuriame išsirutuliojo moderniosios Europos tautos, susiformavo valstyb s, gim, augo, modernjo literatūra, švietimo staigos, miestai ir pramon, iš ia, pagaliau, kilo didžiosios idjos, davusios pradži moderniosioms Vakar Europos kultūros apraiškoms.

Šiam nuomoni skirtumui pailiustruoti, leisiu sau padaryti trump ištrauk iš žymaus vidurini amži istorijos žinovo A. F. Ozanamo veikaloo „Penktojo amžiaus civilizacija“: „Istorikas Gibbon“, rašo Ozanamas, „b damas jaunas, aplank Rom. Vien dien, paskend s mintyse apie senov, jis klaidžiojo po kapitoli. Staiga jis išgirdo bažnytini giesmi chor ir pamat išeinan i iš Ara Coeli bazilikos ilg procesij vienuoli pranciškon, kurie savo sandal mis br žavo kit syk daug triumfo ma ius grindim. J ap m apmaudas ir ia pat jis pasiryžo atkeršyti krikšioniškiems barbarams už padaryt senovei skriaud — jis nusprend parašyti Romos imperijos žlugimo istorij. Ir aš“ rašo toliau Ozanamas, „taip pat ma iau Ara Coeli vienuolius, žygiuojan ius senu Kapitoliaus Jupiterio

grindimu. Aš džiaugiuosi, nes meil nugal jo j g , ir aš pasiryžau parašyti istorij pažangos epochoje, kurioje angl filosofas Gibbon mat tik dekadencij , istorij civilizacijos barbar amžiuje, istorij minties, iškilusios iš literat ros griuv si ir perskrodžiusios pagaliau invazijos bangas, panašiai, kaip žydai Raudon j j r : tai paiai rankai globojant — forti tegente brachio. Aš nieko nežinau antgamtiškesnio ir geriau rodan io krikš ionyb s dieviškum , kaip šis žmogaus dvasios išgelb jimas.“¹

Iš tikr j , viduriniai amžiai — dideli kontrast epocha. Gyvoji kan- kini krikš ionyb ia sumišusi su atkaklia pagonybe, švelni labdaryb pi- nasi su šiurkš iu brutalumu; šalia diding gotikos bažny i ia st kso šlykštaus ištvirkavimo lindyn s, greta kupin religinio entuziazmo kry- žiaus kar eina neapykanta Bažny iai persunktos eretik kovos — visas šis chaotiškas mišinys liudija dideli perversm laikmet , žmogaus dvasios ir viso jo gyvenimo persilaužim nauj er — nuo stambeldiškojo prie krikš ioniškojo idealo.

Iš kitos pus s nieko n ra nepastovesnio, kaip istorijos veidas: silpnas tautas pakei ia stipriosios, griovimo amži seka pap džiui k rybos amžius ir tai, kas mums atrodo pasigail jimo vertais griuv siais, yra nekart pa- matas genialaus architekt ros k rinio. „Kai barbarai“, sako Ozanamas, „griov senosios Romos maldyklas, jie d jo pamatus didingoms popieži Romos bazilikoms. Tie grotai buvo didži j Romos architekt pjonieriai.“²

L TEISIN IR EKONOMIN MOTERS B KL VIDURINIAIS AMŽIAIS

Kaip visas vidurini amži žmogaus gyvenimas, taip ir moters istorija yra pilna staigi priešingum .

Rom n istorikas Tacitas veikale „Germania“ gana simpatyngai vaiz- duoja germanes ir kit , Romos šiaur je gyvenusi , taut moters gyvenim . Ji buvusi vyro bendradarb tiek taikos, tiek karo metu, jos taka buvusi didel ne tik šeimos, bet ir viešame gyvenime. Moteris buvo gerbiama; germanai gyven monogamin je moteryst je. Ta iau iš to paties Tacito žodži aišk ja ir antroji barbarišk j Europos taut moters gyvenimo pus , b tent, jos nepaprastas apkrovimas darbu. Ji buvo kartu šeimink ir kved , nam ir lauko darbinink , amatininke ir vaik aukl toja. Pap- rastai, jai vienai tekdavo apr pinti šeim maistu ir apdaru. Vyras nuolat b davo kare arba medžiokl je. Gr ž s jis, paprastai, ils davosi, tingiai tysodamas ant lokio kailio, gurkšnodamas mid , žaisdamas kauleliais ar-

¹ A. F. Ozanam, La civilisation au cin iu me Si cle, t. I, p. 51—52.

² Op. c. p. 55.

ba planuodamas naujus žygius. R pintis kiu ir vaikais buvo silpn j ir belaisvi dalykas.¹

Tais neramiais m s tolim j proseneli laikais moteris beveik viena dirbo pozityv darb — k r materijališk kult r . Tik labai pamažu — apsisotojus taut kraustymuisi, sigal jus pastovesn ms politinio gyvenimo formoms — susinormavo ir ekonominiai santykiai. Pasidalinta darbu: vyras pa m žem s ir kitus stambesnius kio darbus, moteriai liko nam

kis pla ia to žodžio prasme: gyvuli ir darž prieži ra, virtuv , r b ir kit kasdieninio gyvenimo reikmen gamyba ir, žinoma, vaik aukl jimas. Šie darbai absorbuodavo tiek šeimos, tiek platesn s šeimynos moterišk - sias paj gas.

Nors ir sunkus ir vargingas buvo moters gyvenimas šeimoje, ta iau jis buvo daugiau ar mažiau tikras. Kur kas sunkesn b kl buvo našli ir netek jusi moter , kuri skai ius viduriniaais amžiais buvo gana žymus. Mat, nors apskritai pasaulyje vyr yra apie 15—20 milijon daugiau kaip moter , ta iau Europoje beveik visais laikais moter skai ius viršijo vyr skai i . Manoma, kad šis skirtumas buv s ypa jau iamas viduriniaais amžiais.² Be nat rali priežas i nemaža vyr ia ž davo per, beveik nesibai gian ius, karus, j daugiau išmirdavo limpamomis ligomis ir d l nenorma li gyvenimo s lyg , be to, dalis j tapdavo dvasininkais. Netek jusi mo ter ir našli b kl dar sunkino ta aplinkyb , kad, did jant Europos gyven toj skai iui, vyrai vis naujas darbo sritis, ypa nam pramon j, m pa veržti iš moter . Antroje vidurini amži pus je iškilo amatininkai - spev cijalistai, kurie sudar s jungas - cechus. Tai buvo grynai vyr s jungos su tam tikromis teisin mis ir net militarin mis funkcijomis. Vyriška gi min buvo pagrindin s lyga patekti cech .³ Kas žino, k reiš k cechai vidurini amži pramon je, tas lengvai supras, kiek šitas išskyrimas pa sunkino moters kov d l egzistencijos.

Ta iau b tinumas stipresnis už visokius varžtus. Gyvo reikalo stu miamos, moterys, kiek gal damos, gyn tas pozicijas, kurias anks iau jos buvo už musios vienos, ir kurias vyrai, pirma su panieka ži r j , prad jo veržtis visa j ga. Neži rint vis kli i , dalis moter vis d lto patekdavo amatinink cechus. Kitos sudarydavo atskiras moter amatininki s - jungas. Daugiausia moter dirbo verpimo-audimo pramon je. Iš kirpimo - siuvimo pramon s, kuri visa anks iau buvo moter rankose, moteris bu vo vis labiau išstumiamas, pagaliau daugumas kirp j buvo vyrai, moterys liko siuv jos. Bet išviso beveik nebuvo amato, kuriame moteris vienu ar kitu b du neb t dirbusi. Pasiremdamas Frankfurto archyvuose rastais

¹ Fr. Zurbonsen. Quellenbuch zur Geschichte. B. II. p. 2 ff. H. Finke. Die Frau im Mittelalter, p. 98 ff.

² H. Finke. Die Frau im Mittelalter, p. 100.

³ K. Büchner, Die Frauenfrage im Mittelalter, p. 14.

duomenimis, Büchneris dažniau pasitaikiusias tarp 1320—1500 m. darbo sritis šitaip skirsto:

- 1) 65 darbo sritys, kuriose dirbo tik vienos moterys,
- 2) 17 darbo sričių, kuriose moterys viršijo,
- 3) 38 darbo sritys, kuriose vyrų ir moterų skaičius buvo lygus,
- 4) 81 darbo sritis, kuriose viršijo vyrai.

Taigi, pabaigoje vidurini amži buvo Vokietijoje apie 200 darbo sričių, prieinam moterims.¹ Tačiau atlyginamos, kad ir už tos pačios rūšies darbą, moterys visur buvo menkiau, negu vyrai.

Be to, darbas ir industrijos lengviau prieinamas viduramži moteriai pragyvenimo šaltinis buvo gydytojos ir mokytojos profesija.

Moter gydytojų daugiausia buvo Italijoje. Pirmosios gydytojos, kaip ir gydytojai, neturėjo specialaus teoretinio pasiruošimo, nes ir mokyklų šio tipo pradžioje nebuvo. Sisteigus pirmajai aukštajai medicinos mokyklai Salerne, joje studijuoja ir moterys. Tratulė yra viena iš pirmųjų šios mokyklos mokinių ir mokytojų moterų-gydytojų. Kitos mokėsi Montpelier mokykloje. Büchneris nurodo, kad tarp 1389—1497 m., vadinasi beveik 100 metų laikotarpyje, tik viename Frankfurto mieste yra buvę apie 15 moterų gydytojų, j tarpe kelios aki gydytojos. Kai kurios už gerą gydymą gavusios iš miestų tarybų pagyrimą ir privilegiją.² Net ir labai negausioje viduramži medicinos literatūroje randama moterų vardai. Šv. Hildegarda yra autore „Liber simplicis medicinae“ — paprastosios medicinos knygos — veikalo turinio reikšmės ir gamtos mokslų istorijai. Minutoji Tratulė parašė: *De mulieris passionibus* — moters gimdymo kančios ir jos higiena. Tačiau vėliau ir ši darbo sritis buvo menkinama moterims paveržti. Pav., Paryžiaus gydytojų cechų dar moterims-gydytojoms vairi sunkumai.³

Taip pat užtikinama pabaigoje viduramži ir pasauliečių moterų mokytojų; kai kurios, pav., mokyto Menegoldo dukterys, turėjusios net nuosavi mokyklai.⁴ Bet tokių buvo labai nedaug, nes ir iš viso pasauliečių mokytojų viduriniais amžiais buvo maža.

Kad ir buvo vėlyvi amžiai moterims prieinamos vairios darbo sritys, tačiau toli gražu ne visoms. Augant miestams, augo ir moterų bedarbių skaičius. Kokia skurdi buvo pavieniai gyvenantios moters būklė, rodo kad ir XIV—XV amž. Frankfurto miesto vairi mokesi mokytojų sąrašai. 1410 m. sąrašus buvo traukta 1888 vyrai — mokesi mokytojai; iš jų 148, t. y. 7,8% pažymėti nesugebėjusieji mokytis dėl neturto. Tačiau tuo pačiu laiku moterų mokesi mokytojų, vadinasi savarankiai gyvenantios, buvo 568; j tarpe

¹ Büchner, ap. c. p. 21.

² Büchner, ap. c. p. 23.

³ Finke, op. c. 103.

⁴ Finke, op. c. 35.

188 t. y. 33,6% negali d l neturto mokes i sumok ti. Taigi, visiškai be-tur i moter 26% daugiau negu vyr . Atsilank toki moter butuose mokes i rink jai rasdavo paprastai juos tuš ius ir v liau s rašuose šalia pavard s trumpai žym davo: „išvyko“, „pab go“, „iš jo elgetauti.“¹

Elgetavimas, ypa moter tarpe, buvo viduriniais amžiais tiek papli-t s, kad niekas jo ir nesidrov davo. Elgetaudavo seni ir jauni, vyrai ir mo-terys iš vargo, o taip pat ir iš noro palaidai gyventi. Kartais jaunieji elge-tos, vyrai ir moterys, sudarydavo b rius vadinam bachant — girtavimo dievo Bacho broli — kitaip vagabund , m siškai — valkat , kurie eidavo per miestus elgetaudami ir vagiliaudami, sustodami ten, kur susitelkdavo daugiau žmoni : atlaiduos, prekyme iuos, puotose, diduomen s suvažiavi-muose ir kt. ia d damiesi komedijantais, šok jais, muzikantais ir kito-kios r šies artistais, linksmindavo susirinkusius. Toki „artis i “ nemaža buvo ir moter .

ia tad teks paliesti pa i skaudžiausi vidurini amži , ties sakant, ne tik vidurini amži , bet ir vis laik , moters gyvenimo pus . Supranta-ma, kad min t j keliaujan i moter gyvenimas dorov s atžvilgiu buvo labai pavojingas. Netur damos nei turto, nei šeimos, nei garb s, nei atei-ties šios moterys nieku nerizikuodavo. B riai j trauk su organizuota kariuomene ir palaida minia kryžiaus karus. Apie 1500 j sek 1180 m. pranc z kariuomen .

XIII—XIV amž. Pranc zijoje ir Anglijoje buvo skiriami net tam tikri maršalai joms priži r ti. Jos buvo laikomos integrale b tina organizuotos kariuomen s dalimi, j gyvenimas karo lauke buvo sunormuotas griežtomis taisykl mis. Hercogo Albos žygyje Nderlandus dalyvavo apie 400 rait ir 800 p s i prostitu i . Jos buvo padalytos kuopomis, išrikiuotos eil -mis ir tur jo tam tikras v liavas.²

Nemaža dalis t nelaiming j iš karo lauko negr ždavo. Kas vert šias jaunas, nekart gražias, moteris griebtis šio baisaus amato net gyvyb s kaina? Gal nuotyki ar palaido gyvenimo ieškojimas? Gal. Bet dar dau-giau turb t badas ir nuskriaustos bedal s moters skaudus likimas žiaurioje visuomen je.

Prostitucija buvo viduriniais amžiais patogi kariuomenei pasmaginti priemon , ji buvo nepaskutin s eil s didik ir miest taryb pajam šaltinis, visuomenei gi — tai kasdieninis nat ral s reiškinys kaip ir visa kita: sa-vitarpio žudyn s, nuolatiniai karai, maras, badas ir t.t. Ta iau toleruodama ir net palaikydama pa i prostitucijos institucij , vidurini amži visuome-n buvo nepaprastai žiauri atskirai, vadinamai puolusiai moteriai. Ji b da-vo viešai plakama ir net užmušama, skandinama ir jos lavonas iškabinamas

¹ Büchner, op. c., p. 52 ss.

² Büchner, op. c., 48—49.

viešai paniekai, prostitut b davo ver iama nešioti ypating uniform , jos nelaidodavo bendrose kapin se.¹

Ta iau ne iš kur kitur kaip tik iš vidurini amži didžiosios krikš ioniškos meil s išaugo pirmosios staigos šioms nelaimingosioms gelb ti. XIII amž. pradžioje vienas pareinio kunigas, Rudolfas, susir pino puolusiomis moterimis. „Pone“, kreip si jos kunig , „mes esame vargš s ir silpnos. Duokite mums duonos ir vandens ir mes noriai j s klausysime.“ 1225 m. jis steig Strasburge atgailaujan i moter namus. Tai buvo pradžia didžiojo Magdalie i ordeno, kur 1246 m. patvirtino popiežius Grigalius IX. Šis kilnus Bažny ios pavyzdys paveik visuomen . Buvo steigiamos kasos šelpti vedantiems puolusi moter . Taip pat buvo steigta visa eil priva i gelb jimo nam . XIV amž. puolusiomis moterimis Vokietijoje ypa susir pino vyskupas Jonas iš Dorpheim. „Vergai“, sako jis, „gauna visas žmogaus teises, kai jiems suteikiama laisv . B t neteisinga neduoti t teisi moteriai, nuod m s vergei, kai ji pasitaiso.“²

Pranc zijoje ir Italijoje dar anks iau prad ta r pintis puolusiomis moterimis. Skai ius norin i stoti joms steigiamus gelb jimo namus ia buvo toks didelis, kad rasta reikalingu stojim suvaržyti. 1487 m. vyskupas Simonas de Champigny steig Paryžiuje atgailaujan i mergai i (filles p nitantes) namus. Einant jo paties parašytais statais, ši staig gal jo patekti tik mergait s, turin ios daugiau 30 m. amžiaus ir tikrai rodžiusios, kad anks iau jos buvo prostitut s. Be to stojan ios tur jo savo nuod mklausiu prisiekti, kad jos ne d l to tapo prostitut mis, kad ši staig patekt , ir, jeigu v liau b t patirta, kad iš tikr j vien d lto, jos tur s bematant apleisti staig , nors jos jau b t tikros vienuol s, vilkin ios r bus ir padariusios apžadus.³ Koks ryškus iš vienos pus s kilnios labdaryb s, iš kitos—baisaus moter skurdo pavyzdys! Ir taip ištisais viduriniais amžiais — tame per jimo ir kontrast laikmetyje: gili krikš ioniška meil ir nuoširdi atgaila susijusi su baisiomis nedoryb mis. ia geriam smagum taur ligi dugno, kitur — visiškas sav s ir pasaulio atsižad jimas, k no marinimas badavimu ir plakimu, karštos nemigo nak i maldos. Šalia skaitling prostitutcijos staig , ia stovi nemažiau skaitlingi išdid s vienuolyn r mai.

Vienuolynas buvo vidurini amži žmogui ne tik religin s koncentracijos vieta, bet ir užuv ja, tikra ir pastovi apsauga nuo neramaus gyvenimo pavoj . Ji ypa buvo pageidaujama ir reikalinga moterims. Ir iš tikr j , antroje vidurini amži pus je moter vienuolyn skai ius nepaprastai išaugo. Senesnieji vienuolynai buvo skiriami daugiau didik ms, v lesniais

¹ Büchner, op. c., p. 60—61.

² Ibidem p. 62—63.

³ Büchner, op. c., 61 sqq.

amžiais ia rado prieglaud miestiet s ir bajor s. Kadangi stojant vienuolyn reik jo didesnio ar mažesnio kraio — pasogos, taigi neturtinoms jis, bendrai imant, buvo neprieinamas, Ši gi — neturting moter skai ius buvo itin didelis, ir joms ypatingai buvo reikalinga visokeriopa apsauga. Ši social žaizda ypa tapo opi, kai XI—XIII amž. minios vyr iš jo kryžiaus karus ir ten žuvo. Liko šimtai t kstan i našli ir našlai i , kurioms be kito vargo dar nuolat gr s pl šikai, kuri gaujas vis didino išsigimstantieji riteriai. D l to tai apie XII amži moter antpl dis vienuolynus buvo tikrai didelis. Negal damos ia sutilpti, neturtingosios moterys m steigti s jungas, panašias vienuolynus, vadinamas begini arba begu i s jungomis. Jos prasid jo Niderlanduose, pabaigoje XII amž. Vardo kilm neaiški. Galb t jis kil s nuo šv. Begga'os, o gal nuo kunigo Lamberto de Begues vardo. Pradžioje begin žmoni kalboje reišk t pat , k vienuol . Begin s nedarydavo vienuolišk apžad ir nesilaikydavo vienuolyn regulos, bet nešiodavo ypating apdar , bendrai, paprastai nedideliu skai iumi gyvendavo, dirbdavo ir meldavosi. Viršinink , paprastai, b davo s jungos steig ja, kuri dažniausiai b davo kiek pasiturinti ir savo turt pavesdavo s jungai. Išstoti iš s jungos gal davo kada kuri nor davo. Nedrausmingos b davo atleidžiamos. Greitu laiku s jungos paplito visoje šiaurine ir vakarine Europoje. Iš pradži joms buvo neleidžiama gyventi miestuose, d lto apsitverusios savo kius aukštomis sienomis sikurdavo kaime.¹ V liau, leidus joms kurtis miestuose, j skai ius ia labai išaugo. XIII amž. pabaigoje viename Frankfurte jos tur jo 57 namus, t. y. 3% vis miesto nam ; Strasburge — 60 nam , Bazely — 30, Miunchene tik 6 namus.² Begini pragyvenimo šaltinis b davo pajamos iš turto, kur kartais joms palikdavo pamald s žmon s, kad jos už juos melst si, bet dažniausiai gyvendavo iš savo darbo. Esant rinkoje dideliai konkurencijai, didikai ir net cechai suteikdavo begini ir bendrai vienuoligimims vairi privilegij . Begin s dar užsiimin davo vairiais gailėtingais darbais: slaugydavo ligonius, laidodavo mirusius, globodavo ir aukl davo našlai ius ir kt. D l to visuomen s jos buvo gana mylimos. Bet kadangi begin s nebuvo ypatingoje Bažny ios globoje, tai pabaigoje vidurini amži nemaža j buvo apkaltint burtinink mis - raganomis ir sudegintos.

XV—XVI amž. begini s jungos praturt jo, supasaul jo, bendrai, išsigim . Kilus reformacijai, jos iširo. Tik Niderlanduose, iš kur jos ir kilo, išsilaik ligi pastar j laik . Ty ia ilgiau sustojau prie begini s jung , kaip tipiškiausi . Be j pabaigoje vidurini amži buvo visa eil joms panaši staig , kuriomis moterys pasilengvindavo sunki dal .

¹ Der grosse Brockhaus, II. B. p. 460.

² Büchner, op. c., p. 34.

Iš šios vidurini amži moters teisin s, o daugiau ekonomin s b kl s apžvalgos aišk ja, kad moter klausimas viduriniaais amžiais tikrai egzistavo ir buvo, jei ne daugiau, tai ir ne mažiau, aktualus, kaip m s laikais. Nors negalima pasakyti, kad j spr sdama vidurini amži visuomen b t neparodžiusi socialinio jausmo ir išminties, ta iau patenkinamai išspr sti, ypa jo teisin s ir ekonomin s pus s, ne stengia ir labai pažangi XX amž. visuomen .

II. MORALIN IR INTELEKTUALIN MOTERS B KL VIDURINIAIS AMŽIAIS

Mažiau aktuali viduriniaais amžiais buvo moralin ir intelektualin moter klausimo pus .

Moter , kaip ir visas vidurini amži švietimas, buvo susikoncentrav s vienuolynuose. Šiam švietimui program ir krypt dav dar V-me amž. šv. Jeronimas. Jis, prašomas, paraš apie mergai i ugdyt du laišku: vien romietei Letai, antr savo draugui Gaudencijui. Šv. Jeronimas, matyt, buvo skait s rom n pedagogo M. F. Kvintilijono veikal „Institutio oratoria“, bet jis iš ia paimtoms mintims dav grynai krikš ionišk charakter . Tik metodai panaš s, o ugdymo tikslas ir programa visai kitoki.

Šv. Jeronimo manymu, mergait turi b ti pirmoje eil je religinama ir dorinama. K dikio amžiuje aukl vietoje pasak jai pasakoja epizodus iš šv. istorijos, vietoje stabmeldišk dain giedamos psalm s. Išmokusi skaityti ir rašyti, ji nuolat skaito šv. Rašt „, bažny ios t v raštus ir mokosi psalmi . Joje reikia atsid jus ugdyti tvarkymosi ir saikumo pro ius, j saugoti nuo netinkamos draugyst s, joje slopinti tuštum ir linkim puoštis. Be to, mergaitei reikia išmokti vairi rank darb , verpti, austi.¹

Šios programos buvo laikomasi ištis viduramž moter vienuolyn mergai i mokyklose. Aacheno konciliumas 817 m. išleido Institutio monialium, kur šv. Jeronimo programa rekomenduojama visoms moter vienuolyn viršinink ms. Kadangi kai kuriuose moter vienuolynuose pradžioje mok si ir berniukai, taigi ši programa, su mažais pakeitimais, ir jiems buvo taikoma.²

Šv. Jeronimo aukl tin s, kurioms jis skyr savo pedagogik , tur jo b ti išugdytos vienuol mis, tuo b du ir visas moter ugdymas viduriniaais amžiais tur jo, jei taip galima pasakyti, vienuolišk charakter . Ta iau jis buvo taikomas ne tik b simoms vienuol ms, bet ir pasauliet ms moterims, daugiausia didik ms. Ši moter švietimo kryptis truko ligi XII amž. Jo rezultatai yra gana žym s. B dama laisva nuo šeimos r pes i ,

¹ Hieronymus, Brief an Lāta und an Gaudentius, üb. v. K. Ernesti, p. 14 sqq.

² Finke, op c., p. 29.

moteris vienuolyne pasiekdavo kartais gana aukšto, ne tik išsilavinimo, bet ir mokslingumo laipsnio. Jau VI amž. raš šv. Radegonda lotyn kalba elegijas, kurios, anot poeto Fortunato „yra pilnos žavingumo ir kuri kiekvienas žodis pavergia šird.“¹ Kiek v liau Bodovina, viena iš pirm j chronik rašytoj , paraš Radegondos gyvenim . Karoling laikais mokslas ir literat ra buvo taip plaiai kultivuojami moter vienuolynuose, kad Karolis Didysis rado reikalingu 789 m. išleisti sakymu tai vienuol ms uždrausti, ypa draud užsiminti poezija.²

Išsilavinusi moter , ypa daug buvo Irlandijos vienuolynuose. Kai kurios j buvo taip pat gerai išstudijavusios lotyn klasikus, kaip ir šv. Rašt . Misijonieriaujant Irlandijos vienuoliams Europoje, jos buvo j uolios talkinink s. Ypa žymi yra anglosakse Lioba. Ji, b dama Tauber-bischofsheimo vienuolyno viršinink , steig ia pirm j mergai i mokykl , kuri buvo pavyzdžiu kitoms šios r šies staigoms. Vokieiai su pasitenkinimu j vadina pirm ja Vokietijos mokytoja. Jos biografas Ralph v. Fulda jos vedam vienuolyn vadina „Vokietijos mergai i švietimo lopšiu“³.

Aukš iausiai buvo pakil s švietimas moter vienuolynuose apie X—XI amži . Šio laiko vienuol s, „geriau buvo išstudijavusios Ovidij , Horacij ir Virgilij , sako Finke, negu kai kurie m s laik filologai.“⁴ Šiuo metu gyvena ir viena iš gabiausi vidurini amži moter , „tikras genijus, poet iš Dievo malon s“, kaip j vadina istorikas Finke,⁵ — Rosvita iš Gandersheim († 1002). Rosvita yra pirmoji, ir beveik vienintel , turint galvoje ir vyrus, dram rašytoja viduriniais amžiais. Rosvitos laikais buvo mergai i mokyklose ypatingai m giamos linksmos, bet ne visai padorios Terencijaus dram os. Nor dama j vietoje duoti mergait ms k nors tinkamesnio, ji pati m si rašyti. Palikdama Terencijaus dram form , ji savo dramoms dav aukštos krikšioniškos moral s persunkt turin . Nors Rosvitos dram os n ra, tiesa, išbaigtos, tai daugiau tik šikiai, ta iau ir iš j aiškiai juntamas didelis autor s sugeb jimas supinti tragišk su komišku, nepaprastas jos pastabumas, mok jimas sigyventi kito siel , o ypa žymus karštas poet s užsidegimas krikšionys idealais. Bet kadangi ji giliai religing savo dram fon pyn ir erotini motyv , tai griežtiems vidurini amži asketams jos nepatiko ir tuo b du, sako Finke, buvo užslopintas šis pirmasis krikšioniškosios dram os pumpur lis.⁶

Anks iau min toji šv. Hildegarda, veikalo „Liber simplicis medicinae“

¹ Larnac. Histoire de la littérature féminine en France, p. 10.

² Ibidem, p. 10—11.

³ Valkmer, Geschichte der Pädagogik!, p. 32—33.

⁴ Finke, op. c., p. 30.

⁵ Ib., p. 31.

⁶ Finke, op. c., p. 32.

autor , Rupertusbergo prie Bingeno vienuolyno viršinink , tur jo taip pat aukšt filosofin išsilavinim ir gerai nusiman politikoje. Tai žymu ypa iš jos laišk , rašyt popiežiui ir imperatoriui, kurie nekart klausdavo jos patarimo. Yra užsilik nemaža jos kalb , giesmi , homilij ir kt.¹

Odilienbergo vienuolyno, Elzase, vienuol Herrad'a Landsberg yra autor labai svarbaus vidurini amži kult ros istorijai veikalo Hortus deliciarum — savotiškos enciklopedijos, kurioje tilpo didel dalis vidurini amži žmogaus žinojimo lobyno. Gaila, kad šis brangus raštas sudėg Strasburge per 1870 m. kar .²

Daug pasitarnavo mokslui ir literat rai vidurini amži vienuol s, rinkdamos manuscriptus ir perrašin damos knygas, kurias jos nekart papuošdavo meniškais piešiniais. Šiuo atžvilgiu ypa žymios yra Dimudis iš Wessobrunn, Guta iš Schwarzenhann ir Leukardis iš Mallersdorf.³

Be to, vienuol s pieš ir siuvin jo paveikslus, aud kilimus, kuri nemaža yra didel s meniškos vert s ir kuri dalis yra dabartini Europos muziej pasididžiavimas.

Apie pasaulie i moter veikim pirmoje vidurini amži pus je beveik nieko nežinoma. Grei iausiai jos, kaip ir visa to laiko pasaulin visuomen , buvo tamsios ir paskendusios kasdieniniuose r pesiuose. Šiek tiek žini yra lik tik apie darbus kai kuri aukšt j poni — karalieni ir princesi , kurios taip pat, beveik visos, buvo gavusios išsilavinim iš vienuoli . Gaunamas sp dis, kad šios damos daugiau dom josi dvasios gyvenimu, kaip j aukštieji vyrai ir giminai iai. Vienos j globodavo savo laiko mokslo žmones, kitos su jais susirašin davo mokslo ir literat ros klausimais, tuo tarpu kai vyr didik nedaug kas vos temok jo rašyti.

Kai kurios j net pa ios m gino rašyti. Vyro Akvitanijos hercogo Bernhardo, atstumtoji Duoda paraš 840 m savo s nui Viliui gyvenimo vadov l — savotišk aukl jimosi traktat . Mažai kur galima rasti tiek kilnaus žmoniškumo ir ligi heroizmo einan ios krikš ioniškos dvasios, kaip šitame nuskriaustos motinos pamokyme savo s nui. „Gerbk tavo t v (vadinasi t , kuris j paniekino!), tarnauk ištikimai valdovui, b k draugiškas sau lygiems, visuomet duosnus vargšams“ — moko Duoda. Toliau ji pataria savo s nui, kiek galima dažniau, b gti iš pasaulio vienum , prie savo *knyg* .⁴ Nuostabus patarimas tais laikais, kada knyga buvo toks retas sve ias didiko kabinete.

Dar vienoje dvasinio gyvenimo srityje buvo vidurini amži moteris ypa aktyvi — tai religijos sritis. Aš ia nesustosiu ties pirmaisiais krikš-

¹ Volkmer, op. c., p. 33.

² Larnac, op. c., p. 11.

³ Finke, op. c., p. 30.

⁴ Finke, op. c., p. 34.

ionyb s amžiais, kur moteris mir už Kristaus moksl lygiai dr siai ir dažnai, kaip ir vyras. Taip pat krikš ionyb s išplatinimo darbe moters nuopelnai yra pakankamai ryšk s. Bet ir v lesniais laikais, jau krikš ionybei sigal jus, moteris nuolat budi ir labai gyvai reaguoja vairius jos reikalus. Prasid jus XI amž. bažny ios reformoms, kuri centras buvo Kliuni vienuolynas, o kv p jas ir vadas vienuolis Hildebrandas, v liau popiežius Grigalius VII, moterys tampa uolios to jud jimo dalyv s. Net kaimiet s uoliai dalyvavo s myšiuose, kurie v liau kilo s ryšyje su tuo jud jimu.

Paprasta Italijos mergait , vienuol Kotrina iš Sienos, dr siai ir atvirai raš XIV amž. popiežiui ir aukštiesiems dvasininkams apie j klaidas, pragaištingas bažny iai. Ji tai dar taip nuoširdžiai ir taktingai, kad ne tik nebuvo už tai smerkiama, bet jos buvo klausoma.¹

Antroje vidurini amži pus je iškyla visa eil žymi moter mistiki .

Ta iau paskutiniaisiais vidurini amži šimtme iais vienuolyn reikšm tiek moter , tiek bendrai švietimo atžvilgiu, ima maž ti. Vis re iau sutinkami žymesni moter vienuolyn vardai. Gal šiam reiškiniui kiek tur jo takos tai, kad žymesni scholastikos atstovai nepalankiai moter vertino. Bet turb t daugiau tai turi s ryšio su vidurini amži visuomen s dvasios persilaužimu, kuris prasid jo apie 1100 m.

Kryžiaus kar metu smarkesniu tempu m augti miestai, ir, iškil s miestie i luomas, pamažu paverž iš vienuolyn vadovaujam kult ros gyvenime vaidmen . Ši miestie i kuriamoji nauja kult ra buvo jei ne priešinga ligšiol vyravusiai religinei dvasiai, tai bent jai abejinga. Jos pradžios tenka ieškoti piet Pranc zijoje — Provance — senosios helen kult ros krašte, iš kur kilo visoks stipresnis vidurini amži dvasinis s - j dis: feodalizmas ir ritieriai, albigensai ir kitos herezijos, pirmieji kryžiaus karai ir, pagaliau, XII amž. jud jimas, siek s išsilaisvinimo iš bažny ios protektorato. Pradžioje imta reikšti nepasitenkinimo esama santvarka. V liau prad ta ieškoti nauj gyvenimo form . Paskelbta kova asketizmui ir kitiems gyvenimo džiaugsmo varžtams. Pirmiau marinamas k nas atgavo visas savo teises. Ne „iš pasaulio“, bet „ pasaul “ imta gaivalingai veržtis. Vietoje krikš ioniškosios Caritas iškyla pagoniškasis amor — smagum pradžia ir šaltinis.²

Pasauliet moteris išeina viešumon naujoje šviesoje. Dabar ji ne „gundytoja“, ne „velnio pi klas“, kaip j kai kas anks iau vadindavo, bet svajoni objektas, kv p ja, visokio džiaugsmo versm . Ši staigī atmaina ypa buvo juntama literat roje. Atgyja viduriniaisiais amžiais pamiršta lyrika. Frauenminne tampa m giamiausia poezijos tema. Minnesangeriai —

¹ Finke, op. c., p. 46—47.

² Finke, op. c., p. 36 sqq.

mylimieji poetai. Pirmieji pasaulinis vidurini amži poezijos k riniai iš tikr j buvo visai kitokios dvasios. Rolando dainoje, pav., moteris beveik ignoruojama. Fableaux autoriai taip pat greičiau pajuokia moter , negu idealizuoja, joje randa begales yd ir nedorybi . Radikalaus XII amž. literat ros krypties pasikeitimo kaltininke, be kita ko, yra laikoma Eleonora iš Akvitanijos.

Eleonora iš Akvitanijos gyveno tarp 1122—1204 m. Ji buvo an k vieno iš seniausi Pranc zijos trubad r , Viliaus de Poitiers, Akvitanijos grafo. Iš savo t vuko ji paveld jo gabumus ir meil literat rai. Ji m go poet draugij , nors užtat buvo laikoma lengvab de. 1137 m. ji ištek jo už Liudviko VII, Pranc zijos karaliaus, ir atvykdama Paryži atneš ia rafinuot piet liuksus , švelnias manieras ir susidom jim menu. 1164 m. ji ištek jo už Anglijos karaliaus, t pa i dvasi nusinešdama Anglij . Ištek jus jos dukterims už Champagne ir Blois kunigaikš i , Reimsas ir Blois tampa, šalia Paryžiaus, naujosios krypties centrais. Šias aukštas ponias pasek kitos ir taip gana greitu laiku žymesni j Pranc zijos didik namai tapo poet užėigomis, o nam ponios — j glob jomis. ia reikia ieškoti pradžios garsi j Pranc zijos poni salion , tiek daug patarnavusi pranc z literat ros ir net mokslo pažangai.³ Ir taip, poni d ka, susidom jimas literat ra tapo mada, kuri iš Pranc zijos greit persimet ir kaimyninius kraštus. Atsid kodami ponions už prielankum poetai joms dainavo, jas garbino, sta iai dievino. Pirmieji moter garbinti m si Pranc zijos piet poetai - trubad rai, juos pasek šaltieji šiaur s truveriai. Vokietijoje — Minnesangeriai. Moters kultas, deja, veik išimtinai tik jos k no, iš literat ros per jo gyvenim , ypa ritieri sluoksnius.

Ta iau XII—XIII amž. moteris yra ne vien poet kv p ja ir glob ja, ji ir pati imasi rašyti. Tarp 1160—1250 m. vienas meridional s literat ros žinovas priskaito apie 21 poet — trubad r . O kiek j yra nesuskaityt ir iš viso nesuskaitom ! Išsilik j k riniai charakteringi paprastumu, nat ralumu ir nuoširdumu, ko paprastai nerandama vyr trubad r — amatinink k riniuose. Virš ši poe i iškyla Marija iš Pranc zijos. Tik tokiu vardu ji yra žinoma pranc z literat roje. Ji yra kilusi iš Normandijos; apie 1170 m. gyveno ir raš Anglijoje, galb t Eleonoros iš Akvitanijos takoje. Ji yra palikus i kelet lyrinio turinio poem , t. v. lais, nemaža pasak i ir vien didesn religinio turinio poem . Jos k riniai pasižymi rimtumu ir idealizmu. Bédier manymu, ji bus davusi pradži pranc z idealistiniam romanui.²

Ta iau vos prad jus kilti moteriai dvasios gyvenimo virš nes, „pavyd s vyrai, sako Larnac, grieb si vis priemoni gr žinti primat , kur

¹ Larnac, op. c., p. 12 sqq

² Larnac, op. c., p. 18.

jie tar si tur teisi.“¹ Bet ir draug moteriai netr ko. Prasad jo kova, kuri Abel Lefranc vadina „moter gin as“ — „la gueralle d s femmes.“ Šio gin o priežastys yra ne tik istorin s, bet, kaip ir vis laik moter „gin o“, psichologin s ir net fiziologin s. Pati seniausia ligi m s laik išlikusi priešistorin vyr literat ra, sako Bédier, yra prieš moteris nukreiptos pasakos.² Nenuostabu tad, jei XII—XIX amž. šalia rašt per d to moteriai saldumo pasirod visa eil rašt , šmeižian i moteris. Autorius „Patarli , apie moters prigimt“ lygina moter gyvuliams, simbolizuojantiems tariamas moters ydas ir nedorybes. „Moter evangelijos“ kupletai yra pilni aštrios moters kritikos. Bet pik iausias j vis buvo „Rož s romanas“, parašytas XIII amž. Turinio atžvilgiu jis susideda iš 2-j dali ; pirmoje dalyje, parašytoje Guillaume de Lorris, moteris idealizuojama; antrosios, kelis kart didesn s, dalies autorius, raišasis Jonas Clopinel, vadinamas Jonas de Meung, juodina moteris paiais stipriausiais dažais. Antifeministai jam smarkiai plojo. 1380 m. Eustachius Deschamps, vadinamas Morel, išleido veikal „Moteryst s veidrodis“, nukreipt ne tik prieš moteris, bet ir prieš moteryst . Boccacio „Decameronas“ pilnas pilnos satyros moteriai.³

N ra jokios galimyb s išvardinti visus šio laikotarpio raštus, kuri autoriams moteris — „nešvari“ b tyb , „trilyptai žemesn už vyr : esme, kilme, ir prigimtimi“ — yra vis buvusi , esan i ir b sim pasaulio blogybi ir nelaimi priežastis. Paveld tas iš senov s vidurini amži moters niekinimas ia pasiek virš ni .

Nemaža rašt taip pat šiuo metu pasirod ir moteris teisinan i , bet j pasiekti rezultatai nebuvo žym s tol, kol pati moteris nesi m priemoni savo vardui ir teis ms apginti. Pirmoji iš moter viešai ir dr siai ši kov prad jusi yra ital Christina de Pisan. J , be joki rezerv , tenka pri pažinti moter jud jimo pijoniere.

III. CHRISTINE DE PISAN

Christina de Pisan gim Venecijoje 1364 m. Jos t vas Tomas de Pisan 1368 m. atvyko Paryži ir ia tapo Karoliaus V astrologu ir gydytoju. Tur damas pats didel išsilavinim , Tomas de Pisan, prieštardamas savo laiko dvasiai, dav ir Christinai plat ir nuodugn išsimokslinim . 1378 m., eidama vos 14-tus metus Christina de Pisan išteko už Karoliaus V sekretoriaus Etienne du Castel, kuris pra jus 11 met mir , palikdamas jaun našl su trejetu vaik ir sena motina. Christina m gino

¹ Larnac, p. 21, sqq.

² Ibidem.

³ Lamac, op. c., p. 24 sqq.; Rose Rigaud, Les idées féministes de Christine de Pisan, p. 36 sqq.

išgauti jai vyro testamentu palikt turt , ta iau ilgai užtrukusiai bylai išleido paskutin savo turt ir gal gale, nieko nelaim jo. Ši moralin ir materialin skriauda jai, kaip moteriai padaryta, j giliai sujudino. Apsidairiusi aplink ji pamat visur moters niekinim ir skriaudas, kurias dar gilino „Rož s romanas“ ir panaši literat ra. Christina m si rašyti. Pradžioje raš lyrinio turinio eil raš ius, ir kitokios poezijos k rinius, kuriuos siuntin jo didikams, tik damosi j moralin s ir materialin s pa-ramos. Ji sužav jo savo skaitytojus. Anglijos karalius kviet j atvykti ir apsigyventi Anglijoje; J. G. Visconti ragino j gr žti Italij , tikr j savo t vyn . Christina de Pisan pasiliko Pranc zijoje, nors šio krašto valdžios nerado reikalingu skirti jai benefis , teikiam kitiems rašytojams. Kad patikt publikai ir gaut daugiau uždarbio Christina de Pisan m si linksmos poezijos, bet tai jai, nelaimi išsvargintai, nelabai vyko. Be to, ji buvo daugiau proto, negu jausm žmogus ir d l to jai geriau sek si rimtesni, mokslinio turinio, raštai. Tur dama pla i kult r ir išlavint prot , Christina de Pisan paraš eil labai vairaus turinio rašt : istorini , politini , moralini , sociologini . Bet ir ia jai, kaip moteriai, teko patirti netik t sunkum . Antifeministai apkaltino j plagiatu ir paskleid gandus, kad Christina de Pisan pasisavinusi vyro parašytus veikalus... Tai jau buvo perdaug! Atsakydama šiuos nepagr stus kaltinimus, Christina de Pisan sipainiojo polemik , o tuo pa iu ir „moter gin .“¹

1399 metais ji paraš veikal „Laiškas meil s dievui“, kuriame ji gina moter skaudžiausiame jos kaltinime, b tent, nemoralume. Ji atremia senus priekaištus, jog moteris esanti iš prigimties nešvari, gašli ir godi, iškelia paini dvigubos moral s problem ir prieina išvados, kad moraliniuose iš-krypimuose abi lytys tur t b ti lygiai atsakingos.²

1401 m. pabaigoje Christina de Pisan prad jo gyv polemik d l Jono de Meung rašto „Rož s romanas“. Ji viena prieš skaitlingus oponetus, kuri stipresni buvo J. de Montreuil, Lilio miesto galva, G. Col, karaliaus patar jas ir P, Col, jo brolis, ryžosi išeiti nelygi ir net pavojing kov . Anot P. Col, 7000 bendramin i buvo pasiryž griebtis plunksnos ginti savo šef — Jon de Meung. Iš šitos polemikos kilo Chirstinos de Pisan raštas „Laiškai apie Rož s roman“, kur ji be kit problem palie ia ir moters gabum klausim . Energingai ir tikinan iai, kartu kukliai ir rim-tai ji atremia kartais ne tik satyriška, bet net ciniška forma padarytus jai ir bendrai moterims priekaištus.³

Žymiausias vis Christinos de Pisan feministini rašt yra jos veikalas „Moter valstyb“ — „La cite des Dames“, parašytas apie 1405 m ia ji išeina viešumon, kaip gudusi ir turinti vard rašytoja ir kaip subrendusi

¹ Rose Rigaud, op. c., p. 29 sqq. ; Larnac, op. c., p. 28 sqq.

² Rose Rigaud, p. 55, 56.

³ Ibidem, p. 62—63.

feminist . Su visu rimtumu ir sitikinimu ji svarsto moter klausim , ypa plaiai sustodama ties vyro ir moters psichin s lygyb s problema. „Jei vyras mano, sako ji, kad moteris yra silpnesnio proto ir charakterio, negu jis pats, kod l tat jis neduoda jai išsilavinimo, kur jis gauna. Jeigu sigal t paprotys si sti mergaites mokyklas ir ten leisti joms kartu su berniukais mokytis vairi moksl , jos taip pat gerai išmokt ir suprast vairi moksl ir men subtilumus, kaip ir berniukai. Jeigu išsilavinimas patobulina vyr , n ra pagrindo manyti, kad jis pagadint moter . Mane labai stebina t vyr paži ros, kurie nenori, kad j dukterys, žmonos arba giminais mokyt si, es d lto, kad mokslas pakenksi s j dorovei. Tai tik rodo, kad ne visos vyr paži ros yra racionalios ir kad ir jie kartais klysta“ Šiais ir panašiais samprotavimais Christina de Pisan nori rodyti mergai i mokslinimo reikalingum . Lygiai rimtai svarsto ji šiame veikal e ir kitus moter emancipacijos klausimus.

Ta iau siekdama moters išlaisvinimo Christina de Pisan n ra revoliucionier . Reikalaudama moteriai teisi , ji nenori atpalaiduoti j nuo jos pareig . Atvirkšiai, ji nuolat jai jas primena. Lygiai ir vyrui ji pripaž sta visus jo geruosius savumus.¹

Christina de Pisan ne tik gina moter , bet j ir lavina. Veikalas „Trij dorybi knyga“ yra savotiškas moters lavinimosi vadov lis. Ir nuostabu, kad pati b dama aristokrat , Christina de Pisan jau tais laikais nepamiršo ir vadinamojo treiojo luomo moter — miestie i ir kaimie i — reikal . Kiekviena moteris, kokio ji luomo b t , ia gal jo rasti k nors jai naudingo.²

Kaip ir galima buvo laukti, Christinos de Pisan raštai sustiprino vadinam j „moter gin “ . Jie susilauk aštrios kritikos, kuri ji v liau atsak „Debatais“, „Laiškais“ ir kitokiais raštais. Christina de Pisan raš ir gyn moter reikalus ligi senatv s. Privargusi, eidama 54 m. ji užsidar vienuolyne. ia ji dar paraš „Christinos vizijas“ — savo autobiografij . Išgelb jus Joanai d'Arc Pranc zij , v l atgijo senut s Christinos de Pisan feministin dvasia ir 1429 m. prabilo jos m za paskutin kart Joanos d'Arc garbei. Greit po to ji mir .³

Christinai de Pisan mirus, „moter gin as“ — kova d l žmogišk moters teisi — t s si. Jis n ra galutinai baigtas ir m s laikais. Ta iau viduriniams amžiams tenka pripažinti garb davus Christinos de Pisan asmenyje pradži jud jimui, apie kur Condorcet „Žmogaus dvasios pažangos eskize“ yra pasak s: „Naudingiausia žmonijos gerovei pažanga reikia pripažinti išgriovim prietar , nešusi abiej ly i santykius teisi nelygyb , pragaišting net tam, kur ji favorizavo.“⁴

¹ Rose Rigaud,. op. c., p. 75 sqq.

² Rose Rigaud, op. c., p. 115 sqq.

³ Ibidem;. Larnac, op. c., p. 36.

⁴ Larnac, op. c., p. 157.